

ԿԱՐԾԻՔ

ՆԱՐԻՆԵ ՄՆԱՅԱԿԱՆԻ ՄՈՎՍԵՍՅԱՆԻ

«1920 թ. ԹՈՒՐՔ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒՄԸ
ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ՍՓՅՈՒԴՔԱՀԱՅ ՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ
ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՄԲ»

Է.00.05 «պատմագրություն, աղբյուրագիտություն» մասնագիտությամբ
պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման
ատենախոսության մասին

Մասնագիտական խորհրդի հարգելի՛ նախագահ,
Մասնագիտական խորհրդի հարգելի՛ անդամներ,

Ներկայացված թեկնածուական ատենախոսությունը նվիրված է 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի ընկալումներին և մեկնաբանություններին Հայոց Սփյուռքի և խորհրդային շրջանի պատմագիտական աշխատություններում, ինչպես նաև հուշագրություններում: Այդ թեման առանձնանում է գիտական արդիականությամբ, քանի որ վերջին տասնամյակներում ոչ միայն հայոց պատմագիտության, այլև նաև միջազգային պատմագրության շրջանակներում շարունակվում են քննարկումները Առաջին Հանրապետության ճակատագրի, տարածաշրջանային քաղաքական և աշխարհաքաղաքական գործընթացների և դրանց մեկնաբանությունների շուրջ: Հետազոտվող խնդիրների վերարժևորումը, տարբեր պատմագիտական դպրոցների մոտեցումների համադրումը և պատմագիտական ժառանգության վերանայումն այսօր ունեն ինչպես գիտական, այնպես էլ գործնական նշանակություն:

Ատենախոսության հեղինակը իր առջև նպատակ է դրել համակողմանիորեն ուսումնասիրել 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի պատմագրությունը՝ հիմնվելով արխիվային նյութերի, հրատարակված սկզբնաղբյուրների, հուշագրությունների և գիտական մենագրությունների քննության վրա: Այս նպատակից բխում են մի շարք այն կոնկրետ խնդիրները, որոնց քննարկումը և վերլուծությունը կազմում է, մեր ընկալմամբ, սույն ատենախոսության առանցքը: Թվարկեմ դրանք.

- ներկայացնել պատերազմի նախապատմության պատմագիտական գնահատականները,
- վերլուծել հիմնական իրադարձությունների լուսաբանումը հայկական պատմագիտական տարբեր միջավայրերում,
- համադրել Սփյուռքի և խորհրդային շրջանի հեղինակների մոտեցումները,
- պարզել գաղափարական և մեթոդաբանական ազդեցությունները պատմագրության ձևավորման վրա:

Ատենախոսության ժամանակագրական շրջանակները ընդգրկում են 1918–1920 թթ. քաղաքական և ռազմական զարգացումները, սակայն դրանց պատմագիտական մեկնաբանությունը հեղինակի կողմից դիտարկվում է ավելի լայն՝ Սփյուռքի և խորհրդային գիտական ավանդույթի ձևավորման համատեքստում: Այս մոտեցումը միանգամայն արդարացված է, քանի որ թույլ է տալիս ուսումնասիրել ոչ միայն իրադարձությունները, այլև դրանց ընկալման փոփոխությունը տարբեր գաղափարական և ժամանակային միջավայրերում:

Ատենախոսության արդիականությունը պայմանավորված է, ըստ մեզ, հետևյալ գործոններով: Նախ՝ թուրք–հայկական պատերազմի թեման շարունակում է մնալ տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքականության և պատմական հիշողության առանցքային հարցերից մեկը: Երկրորդ՝ Սփյուռքի և խորհրդային պատմագրությունների համադրական ուսումնասիրություններն առայժմ սահմանափակ են, ինչը լրացուցիչ կարևորություն է հաղորդում ներկայացված աշխատանքին: Երրորդ՝ ուսումնասիրությունը նպաստում է հայկական պատմագիտական դպրոցի ինքնաանդրադարձին և պատմագիտական հետազոտական մեթոդների կատարելագործմանը:

Մեթոդաբանական առումով, հարգելի Գիտխորհուրդ, աշխատանքը կառուցված է բազմագործոն վերլուծության, համեմատական քննության և պատմագիտական սինթեզի սկզբունքների հիման վրա: Հեղինակը օգտագործում է նաև միկրոպատմության մեթոդաբանությունը՝ հնարավորություն ստեղծելով առավել մանրամասնորեն դիտարկել առանձին դեպքերն ու դրանց մեկնաբանությունները: Այս մեթոդաբանական մոտեցումները արդարացված են և նպաստում են թեմայի խորքային բացահայտմանը:

Սույն ատենախոսությունը իրապես պարունակում է գիտական նորույթ: Ըստ էության, առաջին անգամ համակարգված և համակողմանի համադրությամբ

ներկայացվում են Սփյուռքի և խորհրդային պատմագրության տարբերությունները: Հեղինակը ցույց է տալիս, որ պատմագիտական մոտեցումները ձևավորվել են քաղաքական միջավայրի ազդեցությամբ և ժամանակի ընթացքում ենթարկվել են վերահիմաստավորումների: Աշխատության գիտական նորույթը կայանում է նաև նրանում, որ առաջին անգամ փորձ է արվում համակարգված կերպով համադրել տարբեր պատմագիտական ավանդույթներ և ներկայացնել դրանց փոխազդեցությունը: Այս մոտեցումը, իմ համոզմամբ, կարևոր քայլ է հայկական պատմագիտական մտքի արդիականացման տեսանկյունից:

Աշխատությունում առկա է բազմաբնույթ աղբյուրագիտական հենք: Օգտագործված են արխիվային փաստաթղթեր, ժամանակակից հրապարակումներ, հուշագրական գրականություն, ինչպես նաև Հայոց Սփյուռքի և խորհրդային շրջանների հեղինակների աշխատություններ: Նման բազմաբնույթ և բազմաշերտ նյութը և դրա քննական վերլուծությունը թույլ են տվել հեղինակին կատարել հավասարակշռված և հիմնավորված եզրակացություններ:

Ատենախոսության կառուցվածքը տրամաբանական է և առավելագույնս ծառայում է թեմայի բացահայտմանը: Այն բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացություններից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Ներածության մեջ ներկայացված է Հայոց Սփյուռքի և խորհրդային շրջանի պատմագիտական աշխատությունների համառոտ, սակայն համակարգված ակնարկ: Հստակ ձևակերպված են հետազոտության արդիականությունը, նպատակը և խնդիրները, ինչպես նաև, գիտական նորույթը, գործնական նշանակությունը և կիրառված մեթոդաբանությունը: Մասնավորապես, նշվում է, որ ատենախոսության մեթոդաբանական հենքը բազմագործոն պատմագիտական վերլուծությունն է, որը զուգորդվում է համեմատական քննությամբ:

Ատենախոսության առաջին գլուխը նվիրված է 1920 թ. մայիս-սեպտեմբեր ամիսներին ծավալված քաղաքական և ռազմական զարգացումների պատմագրական քննությանը: Այստեղ համադրվում են ժամանակի հայ հեղինակների, Սփյուռքի մտավոր շրջանակների և խորհրդային պատմաբանների մոտեցումները՝ բացահայտելով դրանց գաղափարական և մեթոդաբանական առանձնահատկությունները:

Հետագա գլուխներում վերլուծվում են պատերազմի ընթացքի և առանձին փուլերի քաղաքական և ռազմական հանգամանքները, ինչպես նաև տարբեր

ժամանակաշրջաններում ձևավորված պատմագիտական գնահատականները: Հատուկ ընդգծվում է դիվանագիտական գործընթացների և ռազմական գործողությունների փոխկապակցվածությունը, ինչպես նաև դրանց մեկնաբանությունները պատմագիտական խոսույթում:

Եզրակացության մեջ ամփոփվում են հետազոտության հիմնական արդյունքները: Արձանագրվում է, որ ժամանակի ընթացքում նկատվում է պատմագիտական մոտեցումների էվոլյուցիա՝ գաղափարական բնույթի գնահատականներից դեպի առավել օբյեկտիվ և աղբյուրագիտական քննության վրա հիմնված վերլուծություն: Այս հանգամանքը ատենախոսությանը հաղորդում է արդիականություն և տեսական նշանակություն՝ հնարավորություն ընձեռելով համադրել տարբեր պատմական ժամանակաշրջանների սոցիալ-քաղաքական միջավայրը, ինչպես նաև հետազոտության արդյունքները կիրառել ժամանակակից գիտական քննարկումներում:

Ներկայացված ատենախոսությունը ինքնուրույն, խորքային և գիտականորեն հիմնավորված հետազոտություն է: Այն համարում է հայոց նորագույն պատմության ուսումնասիրության ոլորտը և առաջարկում է հավասարակշռված, բազմաշերտ գնահատական 1920 թ. իրադարձությունների վերաբերյալ: Հեղինակը ցուցաբերել է աղբյուրագիտական լավ պատրաստվածություն, մեթոդաբանական հստակություն և վերլուծական հասունություն: Ընդգծեմ նաև, որ հեղինակը խուսափում է միակողմանի գնահատականներից և ներկայացնում է համակարգային վերլուծություն:

Միաժամանակ, ատենախոսությունում առկա են որոշ տեխնիկական և խմբագրական բնույթի թերություններ, ինչպես նաև ձևաչափային անհամաչափություններ, որոնք, սակայն, չունեն սկզբունքային նշանակություն և կարող են հեշտությամբ շտկվել հետագա հրատարակչական մշակումների ընթացքում:

Եզրակացնենք: Ներկայացված ատենախոսությունը ոչ միայն համապատասխանում է թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, այլև հանդիսանում է ուշադրության արժանի գիտական ներդրում հայոց նորագույն պատմագիտության ոլորտում: Այն ունի տեսական և կիրառական նշանակություն, նպաստում է 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի պատմագրության հետագա զարգացմանը և կարող է համարվել հաջող ներդրում հայկական պատմական գիտության մեջ:

